

Kinderen verlangen naar een stem in bemiddeling

Vandaag woont een op de drie kinderen in Vlaanderen niet samen met beide ouders. Scheidingen hebben aanzienlijke invloed op hen, met formele juridische rechten, maar informele processen zijn willekeuriger. Kinderen worden te weinig betrokken en beluisterd en hebben geen directe toegang tot bemiddeling zonder ouderlijke toestemming, wat frustratie veroorzaakt. Het onderzoek *The Voice of Kids* van de Belgische hogeschool UCLL wil de stem van kinderen en jongeren in scheidings- en ouderschapsbemiddeling verbeteren, vanaf de scheidingsmel- ding tot rustigere periodes. Het onderzoekt percepties, ervaringen en de gewenste betrokken- heid (en aanpak) van kinderen en jongeren in het bemiddelingsproces van hun ouders.

DOOR MIA CLAES EN MIEKE VANBERGEN

Mia Claes

is werkzaam bij de University Colleges Leuven-Limburg (UCLL), onder meer als docent conflicthantering en bemiddeling en als onderzoeker bij het Expertisecentrum Resilient People, *The Voice of Kids*.

Mieke Vanbergen

is onderzoeker bij UCLL, bij *The Voice of Kids*, bij eens-GEZINDd, over risicotaxatie bij partnergeweld en bij het Expertisecentrum Art of Teaching rond de thema's creativiteit, kunst en cultuur.

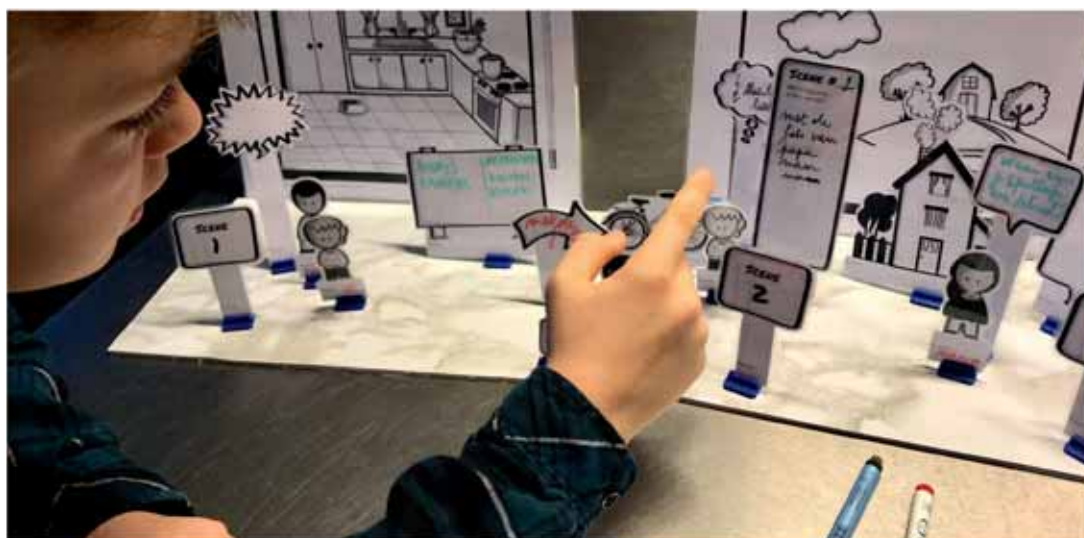
Artikel 12 van het VN-kinderrechtenverdrag garandeert dat kinderen en jongeren hun mening kunnen uiten in alle situaties die hen aanbelangen. Dit betekent ook dat ze recht hebben op informatie over te maken of gemaakte afspraken. Verder blijkt ook dat kinderen graag geïnformeerd worden en inspraak hebben in de regeling en afspraken die gemaakt worden.¹ Uit eerder onderzoek blijkt dat de stem van kinderen vandaag nog onvoldoende betrokken wordt in bemiddeling.² Deze vaststelling hebben we verder verkend en in dit artikel beschrijven we onze onderzoeksopzet en -aanpak, delen we bevindingen en ervaringen van professionals en kinderen en belichten wat er ons nog te doen staat als we kinderen een stem willen geven in het scheidingsproces van hun ouders.

In de eerste fase hebben we huidige praktijken en uitdagingen in beeld gebracht. Hiertoe organiseerden we twee maal een focusgroep met familiaal bemiddelaars, kinderpsychologen en kindertherapeuten (n=22). In een tweede fase hielden we diepte-interviews met kinderen (n=18). Daarna koppelden we de verzamelde data weer terug naar een klankbordgroep met professionals voor data-analyse en vervolgonderzoek.

De groep professionals bestond uit zeventien erkende bemiddelaars en vijf professionals die in

het kader van een scheiding ouders of kinderen begeleiden, met zowel juridische als psychologische achtergrond. We vroegen hen naar gebruikte en werkende modellen in het betrekken van kinderen, randvoorwaarden en doelen, en dilemma's en kindindicaties voor zo'n gesprek. Deze professionals geven aan dat er bij het betrekken van een derde, neutrale persoon (bijvoorbeeld de bemiddelaar) een grote bezorgdheid is voor de mogelijke extra (emotionele) belasting van het kind en dat dit, naast schroom om ermee aan de slag te gaan, ook een specifieke aanpak van de bemiddelaar vraagt. Verder geven bemiddelaars aan dat het zelf spreken met een kind of het betrekken van andere derden (bijvoorbeeld een psycholoog) om dit te doen een positieverschuiving met zich kan meebrengen. De vraag stelt zich hier vooral: hoe kan de bemiddelaar in zijn rol blijven en niet vervallen in die van vertegenwoordiger, expert of begeleider van het kind?

In de achttien diepte-interviews vroegen we aan kinderen, jongeren en jongvolwassenen betrok- ken in een scheiding (allen tussen 10 en 25 jaar) naar hun percepties en ervaringen in het scheidingsproces en de -aanpak van hun ouders, alsook de ervaring met derden (een bemiddelaar, psycholoog of andere betrokkenen). We zullen vanaf nu vooral spreken over kinderen, omdat het in alle gevallen om kinderen van gescheiden

Methodiekscènes,

SAP-design

ouders gaat. We bedoelen daar dus niet enkel de jongste groep mee.

Slechts bij vier kinderen zijn de ouders via bemiddeling uit elkaar gegaan, de anderen via een notaris of een procedure. Binnen vijf thema's vroegen we ook diegene zonder eigen ervaring of een bemiddelaar in het proces een rol had kunnen opnemen, hoe die rol ingevuld had kunnen worden en op welke manier, en voor welke noden zij (zouden) willen worden betrokken in het bemiddelingsproces van hun ouders.

Het verhaal van de ouders

Omdat het onderzoek gestoeld is op de idee van het belang van participatie en uitwisseling van betekenis en betrokkenheid kozen we voor participatieve methodieken via interviews en storytelling. Jongere kinderen konden scènes bouwen, een soort van miniatuur decor met locaties, figuurtjes en attributen om op deze manier over hun ervaringen en inzichten te vertellen. Anderen maakten een tekening of collage of kozen voor een interviewformule. Telkens verliep het gesprek met vooropgestelde vragen binnen vijf gekozen thema's: de scheidingsmelding zelf, transitie (in het zoeken naar en komen tot een regeling en afspraken), de huidige situatie, hun toekomstdromen en een persoonlijk advies voor ouders en andere kinderen. We geven hier een overzicht van de belangrijkste bevindingen van ons onderzoek, gestoffeerd aan de

hand van een aantal quotes en in diezelfde volgorde zoals ze zich ook in onze gespreksleidraad aandienen.

Wat niet verbaast, is dat de meeste kinderen de boodschap of scheidingsmelding het liefst krijgen van hun ouders en dat de herinneringen aan dit moment in hun geheugen gegrift staan. Dit illustreert hoe belangrijk het is de melding goed aan te pakken. Hoewel het nieuws soms ook onverwacht komt, geven de meeste kinderen aan dat ze een breuk vooraf min of meer voelden aankomen door subtiele veranderingen of aanwezige spanning. Het feitelijke nieuws zorgt meestal zelfs voor een soort van opluchting, als bewijs van hun innerlijke stem. De nood aan een narratief (mag kort) is, ook bij jongere kinderen, hoog. En het is belangrijk dat ouders hun kinderen laten weten dat zij altijd, ook later, vragen kunnen stellen.

In de bemiddelaar zien de kinderen in deze fase vooral een persoon die hen kan geruststellen. De externe, derde persoon, die nogmaals kan benadrukken dat deze beslissing niets met hen te maken heeft en verder hun inzage kan geven in zowel emotionele als informatieve elementen van het scheidingsproces. Voor de ouders zien zij in de bemiddelaar een ondersteuner indien het gesprek de foute kant op zou gaan en om hen te wijzen op de aandacht die zij moeten geven aan de kinderen.

'De 'waarom' was in orde, maar wat met de vele vragen over het 'hoe'?'

J., 24 jaar

In de overgang richting de nieuwe situatie kennen kinderen een groot verantwoordelijkheidsgevoel in de ondersteuning van ouders, zussen en broers. Familie en vrienden worden het vaakst aangehaald als belangrijke steun. De meerderheid van onze geïnterviewden bezocht ook een psycholoog. Dit werd als helpend ervaren.

Het meest positief zijn de kinderen waar er, al dan niet tijdelijk, veel flexibiliteit in het systeem zit. Voorbeelden die zij hierover gaven, zijn *birdnesting*, geen grote afstand tussen de woonplaatsen van de ouders en een regeling waar er op vraag van de kinderen ruimte is voor reflectie en mogelijke aanpassingen.³ Niet onbelangrijk: broers en zussen die andere noden hebben en hierin gehoord worden, geven aan dat zij dit heel positief ervaren, ook al betekent dit niet per definitie dat hun wensen worden doorgevoerd. Het beluisteren en mogen delen van hun noden ervaren ze op zich ook als waardevol.

In deze transitithema's wijzen ze als rol voor de bemiddelaar vooral op het geven van psycho-educatie aan de ouders, door hen te wijzen op wat er allemaal mee speelt of moeilijk is; bijvoorbeeld de manier waarop nieuwe partners geïntroduceerd worden of welke impact een verhuis inhoudt. Opmerkelijk is dat de jongvolwassenen ervaren dat er echt te weinig bij hun proces wordt stilgestaan: de omgeving heeft vooral aandacht voor het welzijn van hun ouders en de ouders behandelen hen als een 'gelijke' volwassene. Maar ook zij willen hierin als het kind worden gezien en beluisterd. Over alles wat verandert, waar zij zich bevinden en wat dit juist voor hen betekent, zouden zij met hun ouders en indien dit niet lukt, met een bemiddelaar willen spreken.

'Ook oudere kinderen hebben het nodig om gehoord te worden. En nee, we staan níét op jullie niveau.'

E., 23 jaar

Waar er plaats is voor vragen, zijn kinderen geruster. Bijna elke jongere geeft aan dat maatwerk in het gesprek rond hun noden of wensen in de scheidingsregeling heel belangrijk is. Zo wil de ene liever zelf aan de tafel met ouders zitten, terwijl de andere dit liever aan de bemiddelaar overlaat. Waar ze wel gelijkgesteld in zijn, is dat het beter werkt de bemiddelaar te spreken zonder aanwezigheid van broers of zussen. Anders zouden ze misschien weer een compromis moeten sluiten en dat doen ze al zo vaak.

'Je moet weten dat we niet alles zeggen wat we zouden willen zeggen. Om niet te kwetsen.'

L., 16 jaar

Misschien zijn de laatste getuigenissen binnen dit thema nog wel de meest opvallende: de minderheid heeft een regeling die zij zelf zouden (ver)kiezen. Iedereen ervaart wisselstress, waarin ze allen zoekende zijn naar de meest vlotte, praktische manier van verhuizen, wat hen opjaagt en onrustig maakt. De frequentie van wisselen verhoogt deze onrust. Waarna stevast het advies naar ouders volgt om hier niet boos over te zijn, omdat

zij en niet de kinderen deze situatie creëerden, maar enkel de kinderen de last dragen van het zeulen met al hun spullen. Na de scheiding voelt het voor veel kinderen alsof de ouders gewoon verder gaan, terwijl de kinderen gehoord zouden moeten worden. Hun stem zou de eerste moeten zijn.

'Als ik met niemand rekening zou houden, zou ik een andere regeling kiezen om tot rust te kunnen komen, maar ik wil de tijd gelijk verdelen tussen mijn ouders om niemand verdrietig te zien.'

L., 16 jaar

'Vraag eens aan je kind hoe het gaat!'

N., 12 jaar

Elke situatie, dus zeker ook de nieuwe situatie, vraagt om liefde en graag zien. Dit geeft kinderen een geruststellende houvast in een onzekere periode waar veel vragen zijn rond loyaliteiten, een plek verwerven in het nieuwe (samengestelde) gezin en alle uitdagingen die hiermee gepaard gaan. Kinderen doen in nieuwe situaties extreem veel om iedereen blij te maken en dat weegt. Praten over deze ervaringen is voor hen het moeilijkste en meest emotionele stuk van het interview.

'Besef dat een scheiding voor kinderen heel hard werken is.'

L., 14 jaar

De voorbeelden van een ondoordachte aanpak binnen bepaalde situaties zijn even talrijk als pijnlijk. Toch geven sommige kinderen ook aan dat als gevolg van nieuwe partners en samenstellingen deze nieuwe families en vrienden in hun leven een fijn gevolg zijn van iets wat tegelijk ook moeilijk is. Tegelijkertijd hebben ze ook de angst en het besef dat ook dat (opnieuw) kan verdwijnen. In de gesprekken horen we veel emotionele (eigen) overtuigingen, waarin vooral de noodzaak en belang van dialoog worden aangegeven. Kinderen willen ook in de moeilijke, nieuwe situatie voelen dat zij voor hun ouder op de eerste plaats komen. De bemiddelaar kan hierin voor hen ergernissen vertalen naar de ouders, kinderen weer in hun vizier brengen en samen met hen zoeken naar een betere aanpak. Ze benoemen als extra zinvolle taak voor de bemiddelaar om ouders te wijzen op het belang van goede communicatie, tussen kinderen en ouders, maar ook tussen de ouders onderling, want wat de kinderen absoluut niet willen, is de boodschapper zijn tussen hun ouders.

'Als je connectie maakt met een nieuwe partner van je ouder en het loopt mis, vraagt dat ook aandacht. Het is niet omdat het je ouder niet is, dat het niet opnieuw pijn doet.'

L., 14 jaar

'In elk soort relatie ben ik me altijd heel bewust van de andere persoon en hoe die zich voelt. Ik heb me zolang genegeerd gevoeld in de scheiding van mijn ouders dat ik dat nu zo belangrijk vind en altijd wil vragen aan anderen: hoe is het nu met u?'

C., 19 jaar

Impact van de scheiding op toekomstdromen

Het is niet zo dat kinderen en jongeren niet geloven in hun toekomstige relaties, maar dat ze bedachtzamer zijn, is wel iets wat terugkomt in de gesprekken. Ze kijken na de schei-

Projectbeeld van The Voice of Kids, collagetechniek door Mieke Vanbergen.

ding anders naar de liefde en het huwelijk dan voorheen, maar vinden dat niet altijd erg. Hun verwachtingen zijn door de tijd heen veranderd. De kinderen waarmee we hebben gesproken, geloven misschien wel minder in die éne liefde, ze geven ook aan op een bepaalde manier sterker te zijn door de worstelingen. Daardoor voelen ze zich wel meer gewapend voor toekomstige uitdagingen.

Maar sommige kinderen hebben zoveel drama meegemaakt dat zij eigenlijk niet geloven dat er iemand op hun pad zal komen. Als dat toch zou gebeuren, dan geloven zij dat de kans klein is dat ze bij die éne partner zullen blijven.

Vooral jezelf graag zien, kwam als liefdevol advies van een jongere aan elk kind dat hierdoor moet. Omdat ouders daar niet altijd mee bezig zijn en je als kind zoveel nood hebt aan liefde. Dat het uiteindelijk wel goed komt, komt ook meer dan eens terug als geruststelling. En wanneer je toch nog niet helemaal voelt dat het goed komt, is het proces misschien nog niet helemaal voltooid.

Houd rekening met me

Of er eenstemmigheid was op onze vraag of het impact kan hebben om je stem te laten horen in het scheidingsproces van je ouders, was het antwoord een overtuigende 'JA!' We hoorden ook dat het niet erg is om je eens te schikken naar het advies en de wensen van je ouders, maar toch ook weer niet te vaak.

Dit interview was voor sommige kinderen de eerste aanleiding waarin ze zonder beladenheid of gevolgen konden praten over de scheiding van hun ouders. Daardoor beseften ze soms nu pas hoeveel ze hadden willen zeggen en vragen. En dat deed deugd. Dus laat je stem horen en wacht er niet mee, was dan ook de grote boodschap aan andere kinderen.

Een participatieve, inclusieve praktijk

Een familiaal bemiddelaar kan fungeren als neutrale derde wanneer scheidende ouders afspraken dienen te maken

omtrent het ouderschap over hun kinderen.⁴ Uit onderzoek blijkt dat bemiddeling positieve gevolgen met zich meebrengt op korte en lange termijn voor kinderen, zoals een beter emotioneel welbevinden en een betere ouder-kindrelatie.⁵ Kiezen voor de stem van het kind is zowel kiezen voor een principe als voor een praktijk. In de volgende fase van ons onderzoek is het hoofddoel om die stem in de scheidings- en ouderschapsbemiddeling te maximaliseren.

Vanuit de inbreng van alle stakeholders zullen we focussen op de elementen die bijdragen aan een participatieve, inclusieve praktijk. We besteden in die fase de nodige aandacht aan de randvoorwaarden voor deze gesprekken (o.a. juridische), de bijzondere positionering van bemiddelaar met aandacht voor mogelijke dilemma's (bijvoorbeeld zelf het kind spreken of dit uitbesteden) alsook de specifieke competenties van de bemiddelaar die nodig zijn om te spreken met het kind. Met al de ervaringen en getuigenissen van de kinderen willen we niet alleen bemiddelaars en via hen de ouders sensibiliseren, maar vooral ook kinderen en jongeren bewuster maken van het belang om gehoord te worden in wat hen aangaat. Want een voorwaarde om gehoord te worden, is mogen spreken. ■

NOTEN

1. Kinderrechtencommissariaat, *Het kind weegt te licht. Kinderen hebben spreekrecht in de familierechtbank*, Dossier spreekrecht, 2022.
2. E. Lanckswert, 'Bemiddeling en op bemiddeling gebaseerde aanpak van conflicten bij scheiding: het belang van het kind voorop', *Tijdschrift voor Notarissen* 2015, p. 471-474.
3. Bij birdnesting wisselen de ouders van huis in plaats van de kinderen. Dit betekent dus dat de kinderen in het ouderlijk huis blijven en de ouders hier om de beurt wonen.
4. A. Groenen & K. Heuten, 'Scheidingsbemiddeling. Wat met de kinderen?', *Alert* 2011/4, p. 57-65.
5. Lanckswert 2015, p. 471. R.E. Emery, D.A. Sbarra & T. Grover, 'Divorce Mediation: Research and Reflections', *Family Court Review* 2005/1, p. 30.